

MARTA KOSTELECKÁ

DE STRUIKELBLOKKEN VAN DE UITSPRAAK VAN HET NEDERLANDS BIJ TSJECHISCHE STUDENTEN

Abstract. In de dissertatie *De contrastieve beschrijving van de verzorgde uitspraak van het Nederlands en het Tsjechisch vanuit het perspectief van de Tsjechische spreker van het Nederlands* wordt een vergelijkende beschrijving gegeven van de klanksystemen van Nederlands en Tsjechisch. In twee aparte hoofdstukken worden de klankinventarissen van de geanalyseerde talen onderzocht met het doel om verschillen en overeenkomsten te tonen. Eerst wordt de klinkerinventaris besproken en vervolgens die van de medeklinkers. Op basis van de theorie wordt een gedetailleerd overzicht gegeven van de mogelijke struikelblokken, dat wil zeggen van moeilijke klanken voor Tsjechische sprekers. In dit artikel analyseer ik opnames van twintig sprekers, allen studenten van het Nederlands van het eerste jaar BA tot het vijfde jaar MA, en ik kijk naar de uitspraak van klinkers en diftongen op basis van de opgenomen voorbeeldzinnen.

Trefwoorden: uitspraak; Nederlands; vergelijkende beschrijving; struikelblokken; vocalen; consonanten; diftongen; Tsjechische sprekers.

1. INLEIDING

Het doel van mijn proefschrift getiteld *De contrastieve beschrijving van de verzorgde uitspraak van het Nederlands en het Tsjechisch vanuit het perspectief van de Tsjechische spreker van het Nederlands* was om een theoretische basis te creëren voor een leerboek verzorgde uitspraak voor Tsjechische studenten van het Nederlands waaraan ik in de komende jaren graag wil werken.

De vraagstellingen die ik in het proefschrift heb geformuleerd luiden als volgt:

Mgr. MARTA KOSTELECKÁ, Ph.D. is Assistant Professor en hoofd van de vakgroep Nederlands bij het Instituut voor Germanistiek, Neerlandistiek en Nordistiek van de Masaryk Universiteit in Brno; correspondentie-adres: Ústav germanistiky, nordistiky a nederlandistiky FF Masarykova univerzita, Arne Nováka 1, 602 00 Brno, Tsjechië; e-mail: marta.kostelecka@gmail.com

1. Welke eisen moeten er aan de verzorgde uitspraak van een universitair opgeleide neerlandicus worden gesteld?
2. Welke uitspraaknorm kunnen we het beste voor de Tsjechische studenten hanteren en waarom?
3. Welke uitspraakvariëteit is wat de articulatory settings betreft de meest gunstige oftewel de meest natuurlijke voor de Tsjechische moedertaalspreker en is deze uitspraaknorm inderdaad voordelig? En welke kenmerken van de articulatiebasis moeten er in de uitspraaklessen worden benadrukt? Wat zijn de kenmerken van de Nederlandse en de Tsjechische klankinventarissen en welke assimilatieprocessen zijn voor beide talen kenmerkend? Welke kenmerken van de Nederlandse klankinventaris en assimilatieprocessen zijn op basis van de vergelijking problematisch voor Tsjechische sprekers van het Nederlands? Met andere woorden: wat zijn de struikelblokken van de uitspraak van het Nederlands voor Tsjechische moedertaalsprekers?

Op basis van vergelijkend literatuuronderzoek (Booij, 1995; Collins en Mees 1995, 1996 en 2003; Krčmová 2009 en Palková 1997) heb ik een overzicht gemaakt van problematische klanken – vocalen, diftongen en consonanten — en vervolgens heb ik een experiment opgezet waarmee ik wilde nagaan of deze klanken, met name de vocalen en diftongen, inderdaad struikelblokken vormen voor Tsjechische sprekers en zo ja, in welke mate ze problematisch zijn en hoe goed ze in de loop van de studie Nederlands worden verworven. Consonanten liet ik in het experiment buiten beschouwing omdat ze niet al te problematisch voor de uitspraak van Tsjechische sprekers zijn. De analyse is onderdeel van het laatste hoofdstuk van het proefschrift en de resultaten en bevindingen wil ik in deze bijdrage presenteren.

2. TESTMATERIAAL

In het proefschrift verdeelde ik de vocalen en diftongen in drie groepen:

1. Vocalen die anders worden gerealiseerd in het Tsjechisch en in het Nederlands: [i], [ɪ], [e:], [ɛ], [o:], [ɔ], [a:], [ɑ].
2. Vocalen die alleen in het Nederlands bestaan [y], [ɣ], [ø:], [ə], [œ:].
3. Echte diftongen¹ [ɛi], [au], [œy].

¹ De groep van ‘onechte diftongen’ laat ik in de analyse buiten beschouwing; in het theoretische gedeelte van het proefschrift worden ze echter wel besproken.

Vervolgens heb ik een corpus van 74 zinnen samengesteld waarin onder andere deze vocalen en diftongen voorkwamen. Vervolgens heb ik een evaluatieformulier opgesteld waar ik per klank een aantal woorden uit deze zinnen opnam waarin de klanken in kwestie voorkwamen.

Tevens heb ik een lijst met evaluatiecriteria geformuleerd op basis waarvan ik de realisatie van de vocalen en diftongen heb beoordeeld.

Woorden die ik voor de analyse heb gekozen zijn grotendeels frequent voorkomende inhoudswoorden zoals *wonen, lezen, kom* enz. Uit de categorie functiewoorden koos ik eveneens vaak voorkomende woorden zoals *een, af*. Daarnaast heb ik een aantal woorden opgenomen zoals *chaos, juni, januari* die in een soortgelijke vorm in het Tsjechisch, Engels of Nederlands voorkomen en die voor interferentiefouten zouden kunnen zorgen. Tot slot heb ik een aantal eigennamen gekozen zoals *Roos, België, Friesland, Brussel* om te kijken of de realisatie van de klanken in deze woorden beter is ten opzichte van de realisatie van dezelfde klanken in “minder bekende woorden”.

3. DEELNEMERS

De deelnemers waren studenten Nederlands van de drie Tsjechische afdelingen Neerlandistiek.² Het gaat om studenten van het eerste tot en met het vijfde jaar. Per jaar analyseerde ik de uitspraak van vijf studenten, in totaal dus 25 studenten van alle vijf de studie jaren. Aan iedere deelnemer werden de testzinnen voorgelegd. De deelnemer kreeg circa vijf minuten de tijd om de zinnen door te lezen en vervolgens heeft hij/zij die voorgelezen en werd dit opgenomen. Verder noteerde ik het studiejaar van de deelnemer, de universiteit, het geslacht van iedere deelnemer en het feit of hij/zij al in Nederland of België op een studieverblijf was en zo ja, hoe lang.

4. METHODE

Op basis van het evaluatieformulier waarvan in Tabel 1 een uittreksel is opgenomen, beoordeelde ik per gekozen woord de kwaliteit van de realisatie van de klank, met andere woorden de mate van beheersing van de klank. Hieronder zien we ter illustratie de beoordeling van een fictieve deelnemer.

² Instituut voor Neerlandistiek van de Palacký Universiteit te Olomouc en de secties Neerlandistiek van de Karelsuniversiteit in Praag en van de Masaryk Universiteit in Brno.

De mate van beheersing van de klank werd met één van de drie cijfers beoordeeld — 0: foutieve realisatie, 1: gedeeltelijk goed/niet perfect, 2: goed/ perfect.

Bij elke deelnemer noteerde ik telkens nog apart welke soort “fout” hij/zij heeft gemaakt. Vervolgens heb ik een selectie van vijf sprekers — één spreker per jaar — ter beoordeling aan een Vlaamse en een Nederlandse docent voorgelegd. De resultaten van de beoordelingen door de twee moedertaalsprekers en mij worden in het proefschrift besproken, hier worden ze niet vermeld.

EVALUATIE VAN DE UITSPRAAK

Spreker: Spreker xy, Brno

Studiejaar: eerste

Universiteit: FF MU

Geslacht: V

Vocaal/diftong – IPA-alfabet	in de woorden:	Realisatie:	Mate van beheersing:			Gemiddelde
			0	1	2	
[i]	3 niet 11 geschiedenis 14 ziek 17 Friesland 32 vriend 38 zie 50 jullie 72 koffie	√ [ɪ] √ √ √ [i:] ± √ √	0	1	2	1,6
opmerking:	geen studieverblijf					

Tabel 1: Uittreksel uit het evaluatieformulier.

4. VRAAGSTELLINGEN EN METHODE VAN DE ANALYSE

In het kader van de analyse concentreerde ik me op deze punten:

- a) wat is de mate van beheersing van vocalen en echte diftongen bij elke deelnemer aan het onderzoek op de schaal 0-1-2, inclusief de individuele problematische realisaties bij elke deelnemer en de meest problematische klanken per studiejaar?

- b) heeft de orthografische variant invloed op de realisatie van de vocaal/diftong?
- c) vormen de vocalen die anders worden gerealiseerd in het Tsjechisch en in het Nederlands inderdaad een probleem voor de Tsjechische deelnemers aan het onderzoek, in welke mate en waarom?
- d) vormen de vocalen en diftongen die alleen in het Nederlands voorkomen een probleem voor de Tsjechische deelnemers aan het onderzoek, in welke mate en waarom?

Deze vier stappen heb ik vervolgens op een exacte manier geïnterpreteerd door:

- a) op wiskundige manier de verwachtingswaarde van alle evaluaties te tellen die elk jaar als geheel voor elke klank heeft behaald (zie *Verwachtingswaarde*, on-line);
- b) een statistische analyse van de verkregen evaluaties uit te voeren op die manier dat ik de standaardafwijking voor elk gemiddelde heb geteld zodat het mogelijk is om te beoordelen wat voor soort oscillatie van resultaten van individuele studenten er is ten opzichte van het getelde gemiddelde (zie *Standaardwaarde*, on-line).

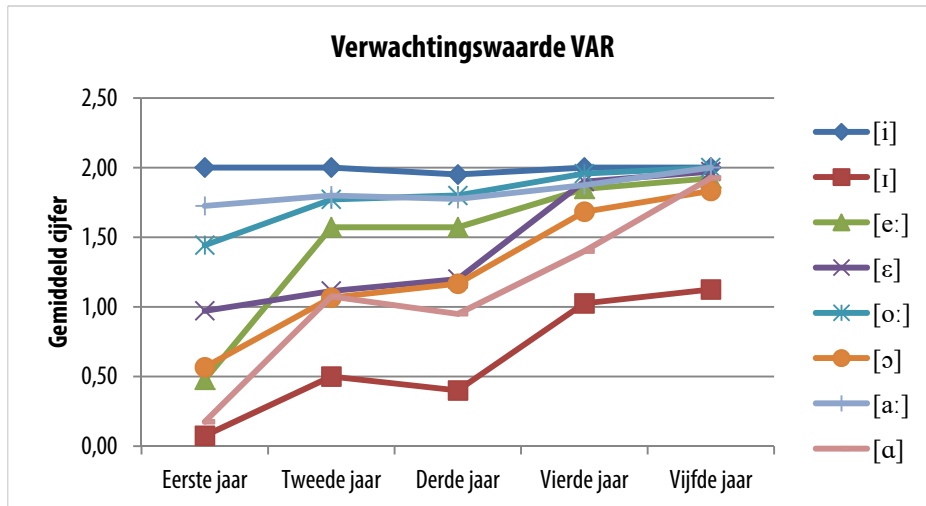
Tevens heb ik in het proefschrift bij elk studiejaar de resultaten besproken en de typische uitspraakfouten uitgelegd.

6. BEVINDINGEN

In de volgende paragrafen wil ik graag de belangrijkste bevindingen van mijn analyse op een rijtje zetten. Ik ga in op de resultaten van de analyse bij de drie onderzochte groepen klinkers en tweeklanken.

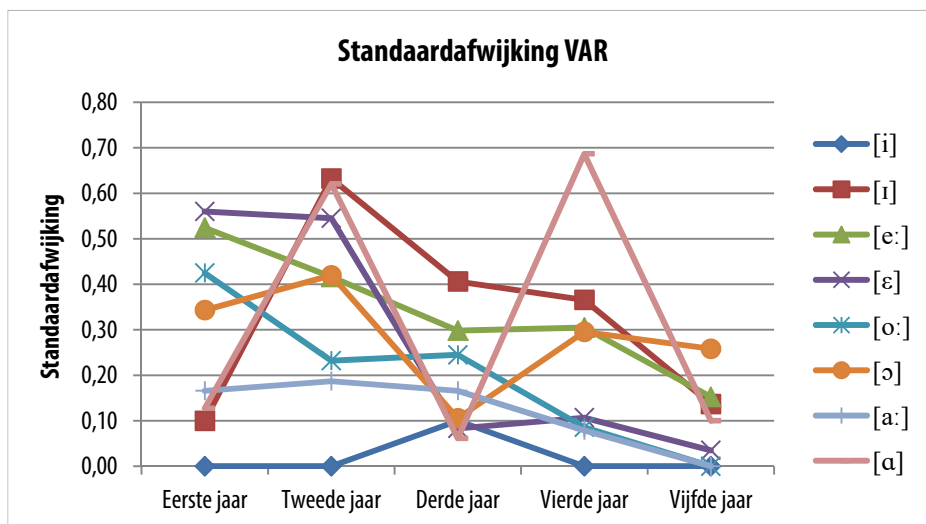
6.1 *Vocalen die anders worden gerealiseerd in het Tsjechisch en in het Nederlands*

Vocalen die anders worden gerealiseerd in beide talen maar in beide talen bestaan (hierna VAR), zijn ongeveer tot niveau B1/B2 problematisch. Op basis van de opnames zien we op grafiek 1 dat er vastgesteld kan worden dat vooral de korte klinkers een struikelblok vormen voor de Tsjechische moedertaalsprekers. Verder is de verwerving van de [e:] — klank en de consequente diftongering bij de [e:] en bij de [o:] en de kwaliteit en kwantiteit van de klank voor de [r] moeilijk voor de sprekers.

Grafiek 1: Ontwikkeling van de verwachtingswaarde bij de vocalen die anders worden gerealiseerd in het Tsjechisch en in het Nederlands (VAR).

Het grootste knelpunt vormt de klinker [ɪ] die als we alle studiejaar bij elkaar nemen met het gemiddelde cijfer 1,1 werd beoordeeld op het einde van de hele studie. In grafiek 2 waarin de standaardafwijking wordt afgebeeld, zien we enkele afwijkingen bij de klinkers [ɑ] en [ɛ] bij de deelnemers van het derde jaar en kunnen die als problematische klinkers beschouwd worden.

Grafiek 2: Ontwikkeling van de standaardafwijking bij vocalen die anders worden gerealiseerd in het Tsjechisch en in het Nederlands (VAR).

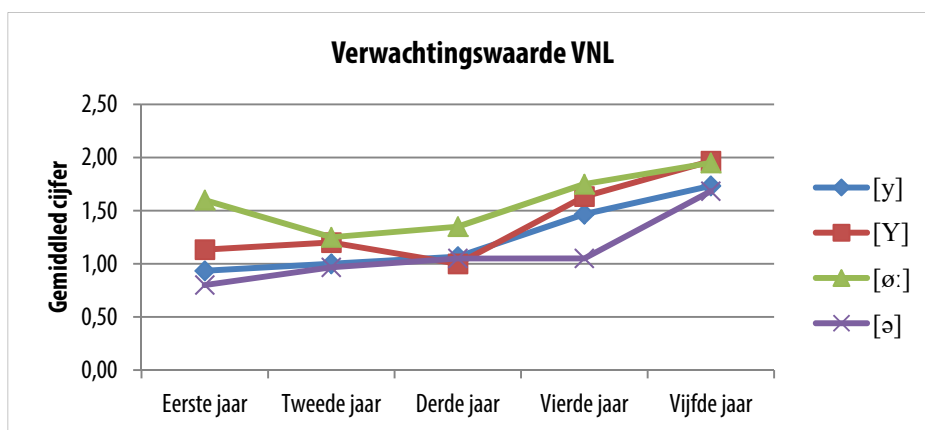
6.2 Vocalen die alleen in het Nederlands bestaan: [y] [Y] [ø:] [ə]

Soms is er sprake van vocalen die alleen in het Nederlands bestaan (hierna VNL). Op basis van grafiek 3 kunnen we constateren dat de verwerving van de klinker [ø:] als het minst problematisch kan worden beschouwd. Gemiddeld werd deze klank met het cijfer 1,5 beoordeeld en op het einde van de studie zelfs met een 2.

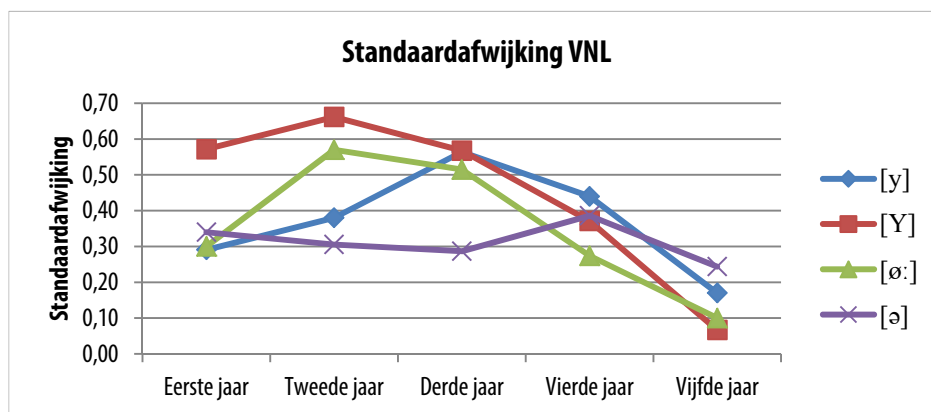
De klinker [Y] is alleen problematisch voor de deelnemer in de eerste drie jaren. De grootste struikelblokken zijn dan de vocalen [y] en [ə], de verwerving van deze klinkers vordert geleidelijk en op het einde van de studie is het gemiddelde cijfer 1,7. In het theoretische gedeelte veronderstelde ik dat de klinkers [Y] en [y] vergelijkbaar zijn wat de moeilijkheidsgraad betreft maar deze hypothese werd door de analyse niet bevestigd.

De verwerving van klinker [ə] gaat het langzaamst zoals we in grafiek 3 zien. Ten eerste bestaat deze klinker in het Tsjechisch niet en ten tweede kan ik op basis van de analyse van individuele sprekers aangeven dat de fouten in de uitspraak door de voorkomende zeer verschillende orthografische vormen worden veroorzaakt. Van de testwoorden werden bijvoorbeeld meermaals de woorden zoals *rustig*, *lastig* foutief uitgesproken waarin de [ə] dus als *i* werd geschreven.

Als verklaring voor dit verloop van verwerving kan er worden gesteld dat de meeste problemen veroorzaakt zijn door de non-existentie van de klinker, verder door de interferentie van het Engels of Duits en ook door de spelling. Grafiek 4, die de standaardafwijking afbeeldt, laat een geleidelijke maar moeizame verbetering zien per jaar.

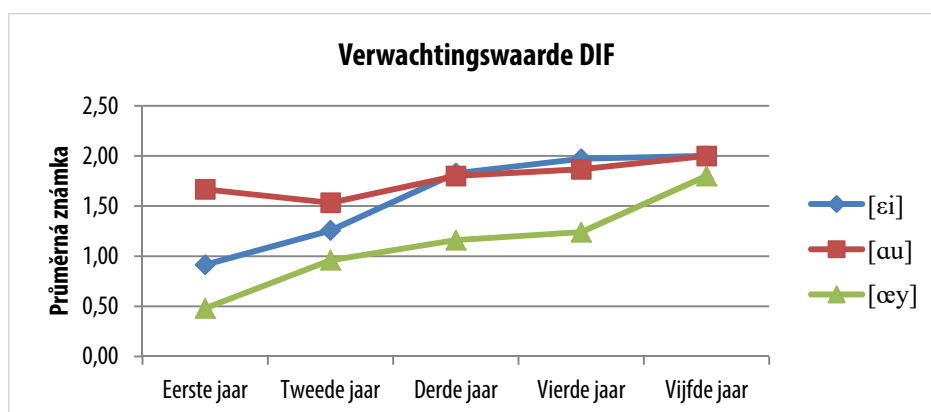
Grafiek 3: Ontwikkeling van de verwachtingswaarde bij vocalen die alleen in het Nederlands bestaan (VNL).

Grafiek 4: Ontwikkeling van de standaardafwijking bij vocalen die alleen in het Nederlands bestaan (VNL).

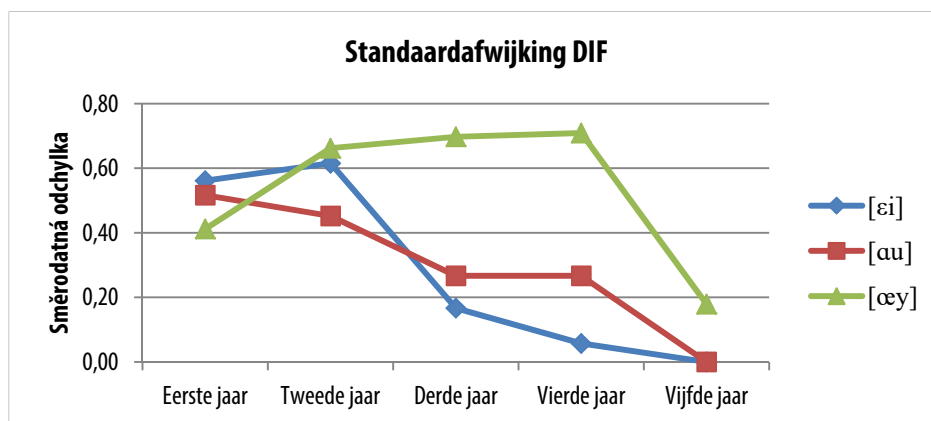
6.3 Diftongen: [ɛi], [au], [œy]

Als we de grafieken 5 en 6 met de beoordeling van de uitspraak van de diftongen (hierna DIF) bekijken, zien we dat de eenvoudigste tweeklank voor de Tsjechische moedertaalsprekers de [au] is, wat voor de hand ligt, aangezien er een vergelijkbare diftong in het Tsjechisch bestaat. De verwerking van de resterende twee diftongen verloopt iets moeilijker. Bij de diftong [ɛi] werd de uiteindelijke realisatie beoordeeld met het cijfer 2, maar de studenten lijken minstens drie jaar nodig te hebben om deze diftong te verwerven. De knelpunten zijn zeker de twee orthografische varianten — de *ei* en de *ij*. Verder is het hoogstwaarschijnlijk voor de studenten verwarrend dat er een meer open uitspraakvariant van deze diftong bestaat.

Grafiek 5: Ontwikkeling van de verwachtingswaarde bij de diftongen (DIF).

Door het diverse aanbod van deze klank (die op verschillende manieren wordt gerealiseerd) weten ze niet welke variant ze moeten kiezen. De moeilijkste tweeklank en tevens het grootste struikelblok vormt de diftong [œy] die op het einde van de studie met het cijfer 1,8 wordt beoordeeld. De verwerving van deze diftong verloopt langzaam en moeilijk wat ook te zien is in grafiek 6 die de standaardafwijking laat zien, dat wil zeggen dat er in de eerste vier jaren verschillende uiteenlopende realisaties zijn ten opzichte van de juiste variant.

Grafiek 6: Ontwikkeling van de standaardafwijking bij de diftongen (DIF).

7. CONCLUSIE

De Tsjechische sprekers van het Nederlands verwerven het vocalische systeem geleidelijk; in de eerste drie jaren zijn de afwijkingen van de juiste realisatie nogal uiteenlopend zoals ook in de grafieken te zien is. Enerzijds heeft de interferentie van de moedertaal en het Engels en het Duits invloed op de foutieve realisaties van de klanken en anderzijds is het de orthografische vorm van de klank. Verder kunnen we concluderen dat alle sprekers de korte vocalen [ɪ] en [ɔ], de vocalen [y] en [ə], en de diftong [œy] op het einde van de studie beheersen — zelfs correct en volledig als ze niveau C1 hebben.

De woorden *chaos*, *juni*, *januari* veroorzaken zoals verwacht vaak interferentiefouten bij de sprekers en wel in alle studie jaren. De proefwoorden *Roos*, *België*, *Brussel* werden integendeel vaker volledig correct gerealiseerd, ook bij die sprekers bij wie de realisatie van klinkers die in deze woorden voorkomen niet iedere keer juist waren.

Verder werd er op basis van de analyses van de individuele sprekers vastgesteld dat het studieverblijf in de Lage Landen vaak weinig invloed heeft op de kwaliteit van de uitspraak mits ze daarvoor op basis van de contrastieve vergelijking van het Tsjechisch en het Nederlands beide klankinventarissen goed kenden.

Voor de pedagogische doelstellingen kan er dus worden vastgesteld dat een contrastieve aanpak wenselijk is voor de juiste perceptie en productie van de klanken en zou moeten worden benadrukt wat het verschil is tussen de spelling en de uitspraak van bepaalde klanken.

Dit experimenteel onderzoek leverde enkele interessante bevindingen op. Om nog meer zicht te krijgen op deze problematiek zou men een akoestische aanpak kunnen overwegen of de vorderingen van één en dezelfde groep studenten kunnen volgen.

REFERENTIES

- Booij, Geert. 1995. *The Phonology of Dutch*. Oxford: Clarendon Press.
- Collins, Beverly & Inger M. Mees. 1995. 'Approaches to articulatory setting in foreign-language teaching.' In: *Studies in General and English Phonetics: Essays in Honour of J.D. O'Connor*, 415–424. London: Routledge.
- Collins, Beverly & Inger M. Mees. 1996. *The Phonetics of English and Dutch*. Leiden: E.J. Brill.
- Collins, Beverly & Inger M. Mees. 2003. *The Phonetics of English and Dutch*. Leiden: E.J. Brill.
- Krčmová, Marie. 2009. *Fonetika a fonologie* [online]. Brno: Masarykova univerzita URL <<http://is.muni.cz/elportal/?id=852835>> ISSN: 1802-128X. Geciteerd op 10/05/2016.
- Palková, Zdena. 1997. *Fonetika a fonologie češtiny s obecným úvodem do problematiky oboru*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum.
- Standaardafwijking*, [online]. URL <<http://cit.vfu.cz/stat/priklady/excel/prik11fv1-e.htm>> Geciteerd op 10 mei 2016.
- Verwachtingswaarde*, [online]. URL <http://cit.vfu.cz/statpotr/potr/teorie/predn1/strednih.htm> Geciteerd op 10 mei 2016.

PRZESZKODY W WYMOWIE JĘZYKA NIDERLANDZKIEGO U CZESKICH STUDENTÓW

Streszczenie

W pracy doktorskiej *De contrastieve beschrijving van de verzorgde uitspraak van het Nederlands en het Tsjechisch vanuit het perspectief van de Tsjechische spreker van het Nederlands* (Kontrastywny opis poprawnej wymowy języka niderlandzkiego i czeskiego z perspektywy czeskiego mówiącego w języku niderlandzkim) systemy dźwiękowe języka niderlandzkiego i czeskiego poddano analizie porównawczej. Inwentarze fonemów języków czeskiego i niderlandzkiego

zostały przedstawione w dwóch osobnych rozdziałach, aby pokazać zarówno podobieństwa, jak i różnice. W pierwszym rozdziale omówiony został inwentarz fonemów samogłoskowych, w kolejnym zaś spółgłoskowych. Na podstawie różnych źródeł teoretycznych powstał szczegółowy opis potencjalnych przeszkód, tzn. dźwięków trudnych do wymówienia dla Czechów. Artykuł analizuje przykłady 20 czeskich studentów niderlandystyki od I roku I stopnia do II roku II stopnia studiów włącznie, kontrolując samogłoski oraz dyftongi słyszane z ich przykładowych wypowiedzi, które wcześniej zostały nagrane.

Przełożyła mgr Beata Sprawka

Słowa kluczowe: wymowa; niderlandzki; opis porównawczy; przeszkody; samogłoski; dwugłoski; spółgłoski; czescy mówcy.

STUMBLING BLOCKS OF DUTCH PRONUNCIATION FOR CZECH STUDENTS

S u m m a r y

In the Ph.D.-thesis *De contrastieve beschrijving van de verzorgde uitspraak van het Nederlands en het Tsjechisch vanuit het perspectief van de Tsjechische spreker van het Nederlands* (A Contrastive Description of the Standard Pronunciation of Dutch and Czech from the Perspective of the Czech Learners of Dutch), a comparative description is given of the sound systems of Dutch and Czech. In two separate chapters sound inventories of the analyzed languages are examined with the aim to show differences and similarities. First, the vocalic inventory is discussed and then the consonantal inventory. On the basis of the theory a detailed overview is given of the potential stumbling blocks, i.e. difficult sounds for the Czech speakers. In this article I analyze recordings of twenty speakers, all students of Dutch of the BA first year to the fifth year MA, and I look at the pronunciation of vowels and diphthongs based on the recorded example sentences.

Key words: pronunciation; Dutch; comparative description; stumbling blocks; vowels; consonants; diphthongs; Czech speaker